

10. Vechkanov, G. S. and Puljaev, V. T. (1998). *Kratkaja ekonomicheskaja jenciklopedija*. [Brief economic encyclopedia]. TOO TK «Petrolis». St. Petersburg, Russia.

Аннотация.

Моисеева Н. И., Диденко Д. Ф. Генезис и особенности формирования регионального рынка туристических услуг.

В статье рассмотрены и систематизированы взгляды ученых относительно возникновения и определения дефиниций «рынок», «рынок туристических услуг», «регион». Обосновано понятие «рынок туристических услуг» с характеристикой региональных особенностей его формирования. Сформулировано авторское понятие определения «региональный рынок туристических услуг» как совокупности экономических отношений, которые формируются под воздействием конъюнктуры рынка для обеспечения купли-продажи специфических туристических товаров и услуг, на определенной территории с учетом региональной специфики его функционирования.

Ключевые слова: рынок, туристические услуги, регион, сегментация рынка, региональные особенности.

Abstract.

Moiseeva N. I., Didenko D. F. *Genesis and features of forming of regional market of tourist services.*

In the article the scientists points of view are considered and systematized in relation to an origin and determination of definitions «market», «market of tourist services», «region». A concept «market of tourist services» is reasonable with description of its forming regional features. Authorial vision of interpretation of concept «regional market of tourist services» is given as complex of economic relations, that is formed under the influence of market conditions for providing the act of purchase and sale of specific tourist commodities and services on certain territory taking into account the regional specific of his functioning.

Key words: market, tourist services, region, market segmentation, regional features.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2018 р.

Бібліографічний опис статті:

Моисеева Н. И., Диденко Д. Ф. Генезис та особливості формування регіонального ринку туристичних послуг. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2018. № 4. С. 83-88.

Moiseeva N. I., Didenko D. F. *Genesis and features of forming of regional market of tourist services. Actual problems of innovative economy*. 2018. No 4, pp. 83-88.

УДК 330.15

ДОВГАЛЬ О. В., кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський національний аграрний університет

**СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ**

Довгаль О. В. *Стан та особливості використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій.*

Розглянуто основні принципи та завдання аналізу стану та особливостей використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій. Доведено, що важливою умовою раціонального використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій у частині земель сільськогосподарського призначення є забезпечення відтворення їх родючості. Проте поряд з цим деградація ґрунтів загрожує безповоротними економічними, соціальними та екологічними збитками, які можуть спричинити не лише перехід областей Причорноморського району у статус депресивних вимираючих регіонів, але й у загальну економічну кризу.

Ключові слова: ресурсний потенціал, сільські території, Причорноморський регіон, земельні ресурси, господарська діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді. При оцінці природно-ресурсного потенціалу сільських територій регіонів України, необхідно, передусім, відзначити, що важливу роль в його освоєнні та використанні відіграють масштаби території, на якій вони розміщені. Причини опустелювання полягають не лише у використанні поливних вод із підвищеним

вмістом солей. Необміркована господарська діяльність з вирубування лісів та лісосмуг, знищення і забудова природних заповідних територій, розорювання берегів рік, бездоглядність та замулення малих річок посилюють цей небезпечний процес. Загрозу можна відвести, але для цього потрібно вжити надзвичайних заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методичною і теоретичною основою дослідження стану та особливостей використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій стали наукові праці Гончаренко І. В., Павлова О. І., Прокопа І. В., Коваленко О. В., Кульганіка О. М., Лагодієнка В. В., Лісового А. В., Маліка М. Й, Мельника С. І., Якуба К. І., Славова В. П., Трегобчука В. М., Фільштейна Л. М. тощо. Проте у вітчизняній науці не приділено достатньої уваги досліджуваному питанню, а тому вони потребують подальшої розробки та систематизації.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є вивчення особливостей принципів, завдання стану та особливостей використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі територіально найбільшим економічним районом України є Причорноморський (враховуючи територію тимчасово окупованої АР Крим). На його частку припадає 14,3% території України.

Важливою характеристикою природно-ресурсного потенціалу окремого регіону в частині земельних ресурсів є їх структура за складовими (табл. 1).

Як видно з даних табл. 1, Причорноморський економічний район має чітко виражену аграрну спрямованість використання земельного потенціалу – 78,1% його земель мають сільськогосподарське призначення. Це на 7,3 в. п. більше, ніж у середньому по країні.

Таблиця 1

Розмір та структура земельних ресурсів України і Причорноморського району за складовими, станом на 01.01.2016 р.

Регіон	Усього земель	Землі с.-г. призначення	Ліси та лісокриті площі	Забудовані землі	Землі під водою	Відкриті заболочені землі	Інші землі
Тис. га							
Україна	60355	42726,4	10633	2552,9	2426,4	982,3	1034
Причорноморський район, всього	8636	6745,8	499,6	304,4	770,3	123,7	192
в тому числі область:							
Миколаївська	2459	2054,1	124,5	99	128,8	21,1	31
Одеська	3331	2659,2	223	131,2	210,6	73,4	34
Херсонська	2846	2032,5	152,1	74,2	430,9	29,2	127
%							
Україна	100	70,8	17,6	4,2	4,0	1,6	1,7
Причорноморський район, всього	100	78,1	5,8	3,5	8,9	1,4	2,2
в тому числі область:							
Миколаївська	100	83,6	5,1	4,0	5,2	0,9	1,3
Одеська	100	79,8	6,7	3,9	6,3	2,2	1,0
Херсонська	100	71,4	5,3	2,6	15,1	1,0	4,5

У самому Причорноморському районі найбільш аграрним регіоном є Миколаївська область – 83,6% її земель використовується для сільськогосподарського виробництва. Це вказує на те, що домінуючим видом підприємницької діяльності на сільських територіях Миколаївщини є сільськогосподарський бізнес. Теж саме можна казати і про цільову спрямованість використання земельних ресурсів Одеської області.

Що стосується Херсонської області, то структура її земельних ресурсів за видами потребує пояснення. Частка земель сільськогосподарського призначення регіону становить лише 71,4%. Однак, це не означає, що регіон відрізняється від своїх сусідів по Причорноморському району цільовою

спрямованістю використання земельних ресурсів – він такий само аграрний. Відносно низька частка земель сільськогосподарського призначення Херсонської області пояснюється тим, що на її території розташований другий за розмірами піщаний масив у Європі. Піски займають площу 161,2 тис. га, а з міжаренними землями – 210 тис. га. Тобто в середньому 6,5% території Херсонської області – це піщані, а по суті опустелені території. Засушення земель в Херсонській області відбувається внаслідок господарської діяльності. Територія зрошується з водосховища річки Каланчак, в яку скидають підприємства Криворізького басейну свої води з підвищеним вмістом солей. Відбувається процес засолення ґрунтів, який переростає в процес

опустелювання. Загроза опустелювання в Причорноморському районі існує не лише в Херсонській області. Тенденцію засушення зафіксовано також в Одеській і Миколаївській областях.

Причини опустелювання полягають не лише у використанні поливних вод із підвищеним вмістом солей. Необдумана господарська діяльність з вирубування лісів та лісосмуг, знищення і забудова природних заповідних територій, розорювання берегів рік, бездоглядність та замулення малих річок посилюють цей небезпечний процес. Загрозу можна відвести, але для цього потрібно вжити надзвичайних заходів. Впродовж найближчих 8-10 років в Україні потрібно додатково посадити 10-12 млн. га лісів. Необхідно обсадити лісами береги всіх великих і малих річок, озер, водойм, засадити ними малопродуктивні землі, а за необхідності – і сільгоспугіддя. Це не зашкодить аграрному виробництву – можливості сортів і технологій дають змогу зберегти і врожаї, і валові збори головних сільськогосподарських культур. В кожному селі треба облаштувати сади, гаї, діброви [1, 2].

Важливою умовою раціонального використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій у частині земель сільськогосподарського призначення є забезпечення відтворення їх родючості. Це досягається шляхом внесення необхідної дози мінеральних та органічних добрив. В регіонах Причорноморського району внесення мінеральних добрив є нижчим, ніж у середньому по країні. Внесеної кількості добрив недостатньо для компенсації винесення поживних речовин з ґрунту урожаєм сільськогосподарських культур. Господарський винос складається з кількості поживних речовин, яка вилучається з поля разом з основною або основною і побічною продукцією після її вивезення з поля при збиранні. Господарський винос залежить не тільки від культур, а й від врожаю, вмісту в ньому поживних речовин та умов вирощування. Наприклад, при урожаї пшениці 40 ц з 1 га із зерном і соломкою в середньому виноситься, кг/га: азоту – 130, фосфору – 50, калію – 62. Із ростом урожайності винос значно збільшується.

При урожаї 96-116 ц з 1 га зерна кукурудзи винос основною і побічною продукцією азоту становить, кг на 1 га: азоту – 214-349, фосфору – 71-116, калію – 130-302. Тобто в середньому – 590 кг з 1 га. Для вирощування таких урожаїв у ґрунті повинен бути значно більший запас рухомих

сполук азоту, фосфору і калію, який необхідно створити за рахунок вмісту поживних речовин ґрунту і внесення добрив. Високі норми добрив повинні бути агрохімічно, екологічно і економічно обґрунтовані.

У практиці при встановленні норм добрив враховують винос азоту, фосфору і калію на формування одиниці основної продукції і відповідної кількості побічної.

Прості розрахунки показують, що навіть при відносно високих обсягах внесення мінеральних добрив у 2016 р., родючість ґрунтів Причорноморського району виснажується катастрофічними темпами.

В Миколаївській області лише при виробництві п'яти сільськогосподарських культур за один рік винесено урожаєм і не компенсовано мінеральними добривами, тобто втрачено, 715,1 тис. ц поживних речовин.

Для Одеської області розраховані, за аналогічною методикою, втрати ще більші – 1043,7 тис. ц.

В Херсонській області виснаження ґрунтів за рахунок вирощування лише п'яти сільськогосподарських культур у звітному періоді становило 1013,1 тис. ц поживних речовин.

Деградація ґрунтів загрожує безповоротними економічними, соціальними та екологічними збитками, які можуть спричинити не лише перехід областей Причорноморського району у статус депресивних вимираючих регіонів [3, 4], але й у загальну економічну кризу.

Альтернативою мінеральним добривам є органічні, які, до того ж, є невід'ємною умовою розвитку сільськогосподарського виробництва на умовах сталості (екологічна складова). Крім того, розширення сфери органічного землеробства, як один із найбільш перспективних напрямків розвитку сільських територій, може бути пов'язане виключно із використанням органічних добрив [5].

Головною причиною відсутності органічної альтернативи мінеральним добривам як в цілому по країні, так і в Причорноморському районі зокрема, є різке скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин (табл. 2-3). В першу чергу великої рогатої худоби. В період з 1991 по 2018 рр. поголів'я великої рогатої худоби в Причорноморському районі скоротилося у 6,7 рази. Разом з тим середньорічний темп скорочення поголів'я (починаючи з 2009 р.)

Розвиток сільських територій та земельних відносин

тут становить 1,5%, натомість у середньому по країні - 4%. У розрізі регіонів - у Миколаївській області припинилося падіння

поголов'я і з 2016 р. розпочалося його відновлення.

Таблиця 2

Динаміка поголів'я великої рогатої худоби в усіх категоріях господарств України та регіонів Причорноморського району, тис. гол. на початок року

Рік	Україна	Причорноморський район		в тому числі області		
		тис. гол.	%	Миколаївська	Одеська	Херсонська
1991	24623,4	2746,8	11,2	820,4	1060,4	866
1996	17557,3	1743	9,9	515,3	661,3	566,4
2001	9423,7	906,2	9,6	249,4	419,8	237
2006	6514,1	658,3	10,1	180,6	278	199,7
2009	5079	473,2	9,3	145,6	187	140,6
2010	4826,7	463,7	9,6	144,5	187,8	131,4
2011	4494,4	446	9,9	141,4	182,5	122,1
2012	4425,8	450,9	10,2	142	190,2	118,7
2013	4645,9	468	10,1	150,3	198,9	118,8
2014	4534	482,7	10,6	154,5	206,6	121,6
2015	3884	438,3	11,3	132,4	191,7	114,2
2016	3750,3	421,9	11,2	135,1	179,4	107,4
2017	3682,3	415,1	11,3	140,4	169,5	105,2
2018	3530,8	412,7	11,7	145,1	165,5	102,1
Середньорічний темп зміни, ± %	-4,0	-1,5	x	0,0	-1,3	-3,5

Поголів'я свиней у Причорноморському районі у період з 1991 по 2018 рр. скоротилося у 6 разів із середньорічним темпом 2,4%,

продемонструвавши швидшу динаміку скорочення порівняно із аналогічним показником по країні (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка поголів'я свиней в усіх категоріях господарств України та регіонів Причорноморського району, тис. гол. на початок року

Рік	Україна	Причорноморський район		в тому числі області		
		тис. гол.	%	Миколаївська	Одеська	Херсонська
1991	19426,9	2776,6	14,3	767,6	1020,9	988,1
1996	13144,4	1390,3	10,6	391,9	481,6	516,8
2001	7652,3	774,6	10,1	136,8	409,4	228,4
2006	7052,8	690,1	9,8	140,2	375,8	174,1
2009	6526	575,8	8,8	113,7	283,4	178,7
2010	7576,6	702,1	9,3	147,7	359,1	195,3
2011	7960,4	757,5	9,5	166,9	385,1	205,5
2012	7373,2	753,4	10,2	155,9	397,4	200,1
2013	7576,7	730,1	9,6	139,6	390,1	200,4
2014	7922,2	736,6	9,3	147,1	404,1	185,4
2015	7350,7	680,2	9,3	129,1	371,6	179,5
2016	7079	630,9	8,9	114,6	350,3	166
2017	6669,1	546,9	8,2	99,9	289,6	157,4
2018	6109,9	461,4	7,6	90,5	239,5	131,4
Середньорічний темп зміни, ± %	-0,7	-2,4	x	-2,5	-1,9	-3,4

Як і у випадку зі скорочення поголів'я великої рогатої худоби, найбільше скорочення поголів'я свиней зачепило Херсонську область - у 7,5 разів за аналізований період із середньорічним темпом 3,4%. Зважаючи на те, що Причорноморський район є одним із лідерів

у виробництві зернової продукції, таке скорочення виглядає нелогічним. Однак, що стосується виробництва органічних добрив - скорочення поголів'я свиней не чинить критичного тиску на даний процес. Це пояснюється особливостями свинячого гною, який можна вносити в обмеженій кількості

разом із гноєм великої рогатої худоби у співвідношенні 1:4. Однак це стосується продуктів життєдіяльності свиней за традиційної схеми годівлі. Натомість гній із індустріальних свиноферм не можна використовувати як основу для виробництва органічного добрива. Адже у ньому міститься до 400 небезпечних субстанцій, включаючи важкі метали, антибіотики, гормони, пестициди, а також гельмінти, хвороботворні віруси і мікроби. Залишки антибіотиків викликають розвиток особливих організмів, стійких до антибіотиків, якими лікують людей. Тому

вирішення задачі забезпечення сталого розвитку сільських територій у частині екологічної складової – внесення оптимальної або близької до неї норми органічних добрив, вимагає збільшення саме поголів'я великої рогатої худоби [6, 7, 8].

Поряд із недостатніми обсягами внесення мінеральних та органічних добрив, що веде до поступової деградації ґрунтів сільськогосподарського призначення, іще більшою проблемою є те, що обмежена кількість добрив вноситься навіть не на всі посівні площі (табл. 4).

Таблиця 4

Частка посівних площ, удобрених мінеральними добривами, %

Регіон	Рік									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Україна	41,9	47,6	42,7	46,8	51,1	52,5	54,2	54,1	53,7	57,9
Причорноморський район	35,3	36,6	35,5	38,9	43,0	41,5	43,7	44,6	44,4	50,7
в т. ч. області:										
Миколаївська	35,4	33,7	34,0	39,4	44,0	43,3	43,7	43,7	44,1	49,8
Одеська	41,3	42,1	39,1	42,2	47,4	46,6	49,9	53,8	51,8	58,3
Херсонська	27,1	32,2	32,4	34,0	36,3	32,5	35,5	33,7	34,8	41,4

В регіонах Причорноморського району частка посівних площ, удобрених мінеральними добривами, нижча, ніж середнє значення даного показника по країні. Найгірший стан у Херсонській області. Це особливо небезпечно у зв'язку із прогресуючим опустеленням території даного регіону.

Оцінка частки посівних площ, удобрених органічними добривами, зважаючи на те, що фактичний показник внесення на 1 га посівної площі у середньому нижчий у 350 разів від норми, не має практичного сенсу.

Наступний етап аналізу – визначення рівня забезпеченості земельними ресурсами. Для цього ми запропонували порівнювати обсяги виробництва та споживання базових видів продовольства.

При здійсненні розрахунків, ми виходили із таких міркувань.

У виробництві м'яса ми звернули увагу, передусім, на тваринницьку продукцію, що традиційно є найбільш популярною серед українців – це свинина. Для виробництва 1 ц приросту свиней, що еквівалентне 73 кг м'яса у забійній вазі (при масі тварини 100 кг), необхідно затрати 5 ц к. одиниць. З яких 80% або 400 кг – це комбікорми на основі зерна, 10% або 50 кг – кормові буряки, 10% або 50 кг – картопля. Враховуючи середню врожайність даних культур у сільськогосподарських виробників відповідних регіонів Причорноморського

району, площа сільськогосподарських угідь, необхідна для отримання 73 кг м'яса свинини становитиме: для виробництва зерна (кукурудзи на зерно) – 0,11 га; для виробництва кормового буряка – 0,002 га; для виробництва картоплі – 0,005 га; разом ≈ 0,12 га.

Для виробництва 220 яєць (за рік) потрібна 1 курка-несучка. Річний раціон однієї курки-несучки становить 40,2 кг кормів з яких – 26,13 кг комбікорм на основі зерна (кукурудзи), решта – кормові добавки на основі мінеральних речовин та відходів промислового виробництва (макуха, шрот, дріжджі, тваринні корми, жири тощо). Враховуючи середню врожайність кукурудзи на зерно у сільськогосподарських виробників Причорноморського району, площа сільськогосподарських угідь, необхідна для отримання 220 курячих яєць становитиме – 0,007 га.

Середня молочна продуктивність корів на території Причорноморського району становить 4170 кг молока. Враховуючи високу розораність землі, організаційні й правові складнощі із переведення земель сільськогосподарського призначення із категорії «рілля» у категорію «пасовища», найбільш ймовірним є стійлове утримання великої рогатої худоби, у разі збільшення її поголів'я у регіонах Причорноморського району. Для годівлі однієї дійної корови за технологією стійлового утримання необхідно 0,65-0,7 га сільськогосподарських

утідь (ріллі). Отже, для виробництва 1 тонни молока при даній продуктивності корів необхідно 0,16 га землі.

При обґрунтуванні дефіцитності цукру, ми виходимо з того, що степова агрокліматична зона – несприятлива для вирощування цукрових коренів. Тому перевищення обсягів місцевого споживання над місцевим виробництвом є нормальною ситуацією, якщо це відповідає принципам територіальної спеціалізації сільськогосподарського виробництва.

При обґрунтуванні розміру дефіциту землі для виробництва овочів, плодів та ягід, ми виходили із фактичних обсягів урожайності відповідних сільськогосподарських культур.

Як видно з даних табл. 5, області Причорноморського району, залишаючись найбільш вододefіцитними, здійснюють значно більший, ніж у середньому по країні, забір води у розрахунку на одного жителя відповідної території.

Таблиця 5

Забір води із природних водних об'єктів України і Причорноморського району

Регіон	Рік						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Всього, млн. м³							
Україна	14846	14651	14651	13625	11505	9699	9907
Причорноморський район, всього	3509	3245	2923	2400	2709	2459	2646
в тому числі область:							
Миколаївська	217	227	268	268	290	233	233
Одеська	2189	1699	1263	662	977	760	981
Херсонська	1103	1319	1392	1470	1442	1466	1432
в тому числі на 1 жителя, м³							
Україна	323,0	320,0	321,1	299,1	253,3	225,9	231,7
Причорноморський район, всього	750,8	696,6	628,6	516,5	584,2	531,3	573,9
в тому числі область:							
Миколаївська	182,4	191,9	227,5	228,4	248,2	200,1	201,2
Одеська	915,5	711,4	528,8	276,4	407,7	317,1	410,4
Херсонська	1008,8	1212,6	1284,8	1363,3	1344,4	1372,8	1347,9

Україна в забезпеченні ресурсами за обсягом запасів прісної води на одну людину серед 195 країн посідає 111-е місце. Найбільший ризик дефіциту води в Одеській, Херсонській, Миколаївській, Дніпропетровській і Запорізькій областях, оскільки на 1 км² території тут припадає від 23 до 5 тис. м³/рік води, а на одну людину в 15-20 разів менше води, ніж у західних областях. Наразі в центрі та на півночі Одеської області частину населених пунктів користується привезеною водою.

Причина цього полягає в тому, що основна частина спожитої води йде на полив сільськогосподарських культур. Особливо це очевидно у випадку із Херсонською областю, де зосереджені найбільші площі відкритого овочівництва та баштанництва. Скорочення споживання водних ресурсів у вододefіцитній Миколаївській області свідчить про скорочення запасів прісної води, що загрожує скороченням сільськогосподарського виробництва. Те ж саме стосується і Одеської області.

Висновки. Загальний дефіцит земельних ресурсів для виробництва окремих видів продовольства у Причорноморському районі становить 213741 га ріллі. Це 3,84% від загальної площі

ріллі Миколаївської, Одеської і Херсонської областей. Найбільш дефіцитним видом продовольства є м'ясо та м'ясопродукти. Його дефіцит становить 110,3 тис. тонн. Для ліквідації дефіциту необхідно 181,3 тис. га ріллі (84,8% від загальної потреби землі для покриття розрахованого продовольчого дефіциту) відвести під виробництва кормової бази м'ясного тваринництва (свинарства).

Крім земель сільськогосподарського призначення, не менш важливою складовою природно-ресурсного потенціалу є вода. Україна – єдина держава в Європі, яка використовує поверхневі води для питного водопостачання, але рівень їхнього забруднення настільки високий, що чиста вода може стати дефіцитом. Рівень забезпеченості України водними ресурсами є недостатнім і визначається формуванням річкового стоку, наявністю підземних і морських вод. Територіальний розподіл водних ресурсів України є нерівномірним і не відповідає розміщенню водомістких господарських комплексів. Найменша кількість водних ресурсів формується у місцях зосередження потужних споживачів, в тому числі в Причорноморському районі. В цілому водні ресурси України можна

охарактеризувати як недостатні. У маловодні роки дефіцит води відчувається навіть у басейнах великих річок. Щорічний дефіцит води становить не менше, ніж 4 млрд. м³.

Сільське господарство використовує 40% водних ресурсів, які надходять у експлуатацію.

Література.

1. **Панасюк О. Ю.** Міжнародний досвід розвитку сільських територій в умовах децентралізації влади. Інвестиції: практика та досвід. 2015, № 23. С. 120-123.
2. Council Regulation (EC) № 1698/2005 of 20 September 2005 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). Official Journal of the European Union. 2005, 21 October, Vol. 48. P. 1-40.
3. **Гилка М. Д.** Розвиток сільських територій України у контексті євроінтеграційних процесів. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015, вип. 4. С. 124-129.
4. **Тивончук С. В., Тивончук Я. О., Павлоцька Т. П.** Типологія Спільної аграрної політики ЄС як передумова адаптації аграрного сектору України до євроінтеграційних процесів. Економіка АПК. 2015, № 6. С. 77-84.
5. **Мудрак Р. П., Лагодієнко В. В., Лагодієнко Н. В.** Вплив сукупних витрат на обсяги національного виробництва. Економічний часопис – XXI. 2018, № 172 (7-8), С. 44-50.
6. European Commission. 2011. «Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD)», COM (2011) 627 final/2. Brussels. 143 p.
7. **Попова О. Л.** Нові пріоритети Спільної аграрної політики ЄС на 2014-2020 роки: стратегічні орієнтири для розвитку агросфери України. Економіка АПК. 2013. №12. С. 89-96.
8. **Лагодієнко В. В., Голоднюк О. М., Мільчева В. В.** Маркетингова стратегія виведення на ринок інноваційного продукту. Економіка харчової промисловості. 2018. Т.10, Вип. 2. С. 40-50.

References.

1. **Panasjuk, O. Yu.** (2015). «International experience of development of rural territories in the conditions of decentralization of power». *Investy ciyi: prakty`ka ta dosvid.* no. 23. pp. 120-123.
2. Council Regulation (EC) (2005). № 1698/2005 of 20 September 2005 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). Official Journal of the European Union., 21 October, Vol. 48. pp. 1-40.
3. **Gylka, M. D.** (2015). «Development of rural areas of Ukraine in the context of European integration processes». *Global`ni ta nacional`ni problemy` ekonomiky`.* Issue 4. pp. 124-129.
4. **Tyvonchuk, S. V., Tyvonchuk, Ya. O. and Pavloc`ka, T. P.** (2015). «Typology of the Common Agricultural Policy of the EU as a prerequisite for adaptation of the Ukrainian agrarian sector to the European integration processes». *Ekonomika APK.* no. 6. pp. 77-84.
5. **Mudrak, R. P., Lagodiyenko, V. V. and Lagodiyenko, N. V.** (2018). «Impact of total costs on domestic production». *Ekonomichny`j chasopy`s – XXI.* no. 172 (7-8). pp. 44-50.
6. European Commission. 2011. «Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD)», COM (2011) 627 final/2. Brussels. 143 p.
7. **Porova, O. L.** (2013). «New priorities of the EU Common Agricultural Policy for 2014-2020: Strategic benchmarks for the development of the agro-sphere of Ukraine». *Ekonomika APK.* no. 12. pp. 89-96.
8. **Lagodiyenko, V. V., Golodonyuk, O. M. and Mil`cheva, V. V.** (2018). «Marketing strategy for the launch of an innovative product market». *Ekonomika xarchovoyi promy`slovosti.* vol. 10. Issue 2. pp. 40-50.

Аннотация.

Довгаль Е. В. Состояние и особенности использования природно-ресурсного потенциала сельских территорий.

Рассмотрены основные принципы и задачи анализа состояния и особенностей использования природно-ресурсного потенциала сельских территорий. Доказано, что важным условием рационального использования природно-ресурсного потенциала сельских территорий в части земель сельскохозяйственного назначения является обеспечение воспроизводства их плодородия. Однако наряду с этим деградация почв грозит необратимыми экономическими, социальными и экологическими убытками, которые могут повлечь не только переход областей Причерноморского района в статус депрессивных вымирающих регионов, но и общего экономического кризиса.

Ключевые слова: ресурсный потенциал, сельские территории, Причерноморский регион, земельные ресурсы, хозяйственная деятельность.

Abstract.

Dovgal O. V. Status and features of the natural resource potential use of rural areas.

The basic principles and problems of the condition and features of the natural resource potential use of rural territories are considered. It is proved that the important condition for rational use of natural resource potential of rural territories in the part of agricultural land is to ensure reproduction of their fertility. However, along with this, soil degradation is threatened with irreversible economic, social and environmental damage that may cause not only the transition of the regions of the Black Sea province to the status of depressed extinct regions, but also the general economic crisis.

Key words: resource potential, rural territories, the Black Sea region, land resources, economic activity.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2018 р.

Бібліографічний опис статті:

Довгаль О. В. Стан та особливості використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2018. № 4. С. 88-95.

Dovgal O. V. Status and features of the natural resource potential use of rural areas. Actual problems of innovative economy. 2018. No 4, pp. 88-95.

УДК 334.7

ОРЕЛ А. М., кандидат економічних наук, старший викладач кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

МОТИВАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Орел А. М. Мотиваційний процес децентралізації розвитку сільських територій.

Досліджується мотиваційний процес розвитку сільських територій під впливом децентралізації. Мотивація, розглянута як процес, теоретично може бути представлена у вигляді шести стадій. Розгляд процесу носить умовний характер, так як в реальному житті немає настільки чіткого розмежування стадій і немає відособлених процесів мотивації під впливом децентралізації розвитку сільських територій. Забезпечення більш високого ступеня гнучкості регіональних і місцевих економік може бути досягнуто тільки за рахунок зміни принципів регіонального управління, що особливо значимо для сільського господарства.

Ключові слова: мотиваційний процес, мотивація, децентралізація, регіональне управління, сільська територія.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Увага до проблем мотиваційних процесів та децентралізації соціально-економічного розвитку сільських територій з боку офіційної влади, економістів і наукової громадськості в нашій країні в різній мірі була завжди, але в основному носила теоретичний, і лише іноді – практичний характер. На сучасному етапі реформ місцевого самоврядування та бюджетного процесу, в умовах ключових змін принципів фінансування інвестиційної діяльності з боку держави, ці проблеми стали надзвичайно актуальними. Поява третього рівня бюджетної системи - сільських поселень - дає повноцінну необхідність в розробці стратегій територіального розвитку та змін у самоврядуванні. У реформах місцевого самоврядування проявляється усвідомлення державною владою неможливості ефективного соціально-економічного розвитку країни без

активізації трудового (в тому числі сільського) потенціалу населення, що створює передумови для гармонізації цілей і інтересів держави та суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізом та дослідженням даного питання займалось багато провідних вчених, які використовували та застосовували даний мотиваційний процес по стадіям. Впливом децентралізації та самоврядування на розвиток сільських територій займалися такі вчені як: Бистрякова І. К., Бородіна О. М., Кравченко М. О., Мартина А. Г., Олійник Т. І., Поліщук В. П. та ін. Але на сьогоднішній день є дискусія про переваги децентралізації для розвитку сільських територій, адже рішення про суспільні витрати приймаються на місцевому рівні, а це відповідає потребам населення, і тому такі витрати більшою мірою відобразять реальні запити.